

Pokusy o založení městské kroniky v Českých Budějovicích ve dvacátých a třicátých letech 20. století

Kronikářství má v Čechách dlouholetou tradici. Již ve středověku a následně v raném novověku se objevují literární díla nazývaná kronikami. Ty však mají málo společného s kronikami, které s sebou přineslo 19. a 20. století. První legislativní nařízení, které obcím (a také farnostem) úředně přikazovalo pamětní knihy založit a vést, vyšlo v Čechách v roce 1835. Nesetkalo se ovšem s patřičným ohlasem. Nicméně po celé 19. století a zejména v jeho závěru se objevovaly kroniky, zakládáné spontánně jako výsledek nabyté samostatnosti českých obcí a v nich se rozvíjejícího školství, spolkové činnosti apod.

Nové nařízení o kronikách spatřilo světlo světa až v nově vytvořeném Československu. Jednalo se o zákon č. 80 o pamětních knihách obecních z 30. ledna 1920, který byl 9. června 1921 doplněn o prováděcí nařízení č. 211 s podrobnějším návodem k vedení obecních kronik v Čechách a na Moravě. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi, zemích, které se staly součástí ČSR, bylo vedení kronik nařízeno až v roce 1932 po částečném překonání některých tamních kulturních nedostatků (toto nařízení platilo i pro Čechy a Moravu, kde pouze v detailech nahradilo starší z roku 1921).¹

V reakci na nové předpisy z let 1920 a 1921 přistupovaly ve velké míře české obce k zakládání pamětních knih, jak se kroniky tehdy synonymně nazývaly a jak se v podstatě nazývají dodnes. Jednání obcí a jednotlivců bylo umocněno rozradostněnou náladou v samostatném státě a snahou podchytit co nejvěrohodněji a nejpodrobněji události světové války, jejího konce, převratu a poválečného života v ČSR.

Na zákon reagovaly všechny obce a města bez rozdílu velikosti. Sídlel, která měla vlastní kroniku již před rokem 1920, nebylo mnoho (z Českobudějovicka např. Borovany 1835, Týn nad Vltavou 1836, Hluboká nad Vltavou 1840, Ledenice 1885). Ve dvacátých letech se vše ale rychle změnilo a počet obecních kronik rapidně stoupl. Podle průzkumu Ministerstva vnitra z roku 1935 byla v 87 % obcí v Čechách a na Moravě kronika vedena. Pro kronikáře se pořádaly speciální školicí kurzy, vycházela řada metodických příruček a aktivně fungovaly kronikářské poradny.²

Necelé tři měsíce po vzniku zákona č. 80 vydala 16. dubna 1920 Okresní samosprávná komise v Českých Budějovicích výnos, v němž všechny obce ve své působnosti upozorňovala na existenci tohoto nařízení a povinnost brzy kroniku pořídit a vést ji.

Radní Českých Budějovic vše projednali na svém zasedání 29. dubna 1920. Usnesli se bez delších debat postoupit tuto záležitost vrchnímu poštovnímu kontrolorovi a nově jmenovanému správci městského archivu Františku Miroslavu Čapkovi, „*aby sdělil, jak provedení si představuje*“.³ F. M. Čapek obratem vypracoval podrobný čtyřstránkový návrh, jak by podle něho měla kronika vypadat.⁴ Vycházel pravděpodobně z tehdy dosud jediného nařízení z roku 1835, protože zákon č. 80/1920 zmiňoval pouze stručně nutnost založení a

¹ *Provinzialgesetzsammlung des königreichs Böhmen für das Jahr 1835, Band 17*, Prag 1836, s. 547–552, *Sbírka zákonů a nařízení státu československého, částka 16*, Praha 1920, s. 135, *Sbírka zákonů a nařízení republiky československé, částka 51*, Praha 1921, s. 478–480, *Sbírka zákonů a nařízení státu československého, částka 64*, Praha 1932, s. 611–613.

² K dějinám a vývoji českého obecního kronikářství (většinou jako součást metodického návodu ke správnému psaní kronik) více např. BARTOŇ, Jiří, *O kronikách obcí*, Praha 2005 (2. vyd. 2007, 3. vyd. 2009), PUBAL, Václav, *Kroniky a kronikáři*, Praha 1976 (2. vyd. 1985), ŠOTNAROVÁ, Lidmila – KAŠUBOVÁ, Marie – GOŠOVÁ, Růžena, *Jak vést kroniku obcí a měst*, Brno 2006.

³ Státní okresní archiv České Budějovice (dále jen SOkA ČB), Archiv města České Budějovice (dále jen AM ČB), kniha 2928 (Zápisy ze zasedání městské rady 1919–1920), nestr., zápis ze 43. schůze 29. 4. 1920, bod jednání 15.

⁴ SOkA ČB, AM ČB, registraturní období 1868–1929, kart. 46, sign. 3 1/501-2.

vedení kroniky, ustanovení pomocné komise, kronikáře jmenovaného obecním zastupitelstvem a jeho přiměřenou odměnu.

Čapek tedy městu navrhl opatřit vázanou knihu z trvanlivého, nejlépe ručního, papíru o 50 listech, v kožených deskách (nebo alespoň s koženými rohy), o velikosti 50 x 30 cm. Pro lepší ochranu doporučoval pořídit ještě lepenkové pouzdro. Zápisy měly být úhledné, prováděné dokumentárním inkoustem, po okraji knihy radí Čapek vynechávat okraje 3–5 cm veliké kvůli případnému dalšímu převázání nebo oříznutí knihy. Mnoho prostoru věnoval osobě kronikáře, jeho správné volbě a vlastnostem.⁵ Revoluční byla myšlenka o založení samostatného sešitu pro zaznamenání aktuálních událostí a vytváření čistopisu z těchto poznámek až po uplynutí určité lhůty, „*teprve po vyjasnění, po přemýšlení a uvážení*“. Guberniální nařízení z roku 1835 podle bodu 11 ještě bralo jako nejvhodnější způsob zapisovat události co nejdříve po jejich proběhnutí, vládní nařízení z roku 1921 již v § 2 kalkulovalo s příručním sešitem. Kronika by dále podle Čapka měla na prvním listě obsahovat náležitý nadpis, datum založení knihy, označení města a jméno kronikáře. Na dalších stránkách se měl objevit podrobný popis obce (poloha, funkcionáři, průmysl, školství, významné osobnosti, zvyky, vývoj národnostních poměrů atd.). Poté měly následovat vlastní zápisy místních událostí, příp. i regionálních, okresních a potažmo zemských, pokud se výrazně dotýkaly města (jako příklad uvádí Čapek válečné události na Těšínsku a Slovensku, německý odboj na Kaplicku a Novohradsku, návraty legionářů, hospodářskou situaci po válce). Stejně se k problematice zapisování událostí, jež se přímo k dotčené obci nevztahují, staví guberniální nařízení, vládní předpisy z let 1921 a 1932 i pozdější předpisy, včetně současných.

Součástí kroniky se měly stát i pohlednice, půdorysy a fotografie důležitých míst. Tento požadavek možná Čapek do návrhu zapracoval po upozornění ředitele městského úřadu Hlaváče z Tábora, který podle dochovaného dopisu z 18. června 1920 mj. napsal, „*že by měla býti jako součást památní knihy zařízena buď sbírka pohledů na město a význačné partie nebo postranními kresbami do památní knihy*“ (doporučovalo již guberniální nařízení z roku 1835 v bodě 6).⁶

Obsahovou náplň a formální podobu vlastních zápisů F. M. Čapek ale vůbec nezmiňuje, stejně jako ukládání kroniky, odměňování kronikáře nebo spolupráci s městským úřadem. Čapkův návrh byl 6. července 1920 odeslán na radnici a postoupen Václavu Adámkovi, kulturnímu referentu, „*aby věc uvážil a příležitostně v městské radě zprávu podal*“.⁷ Vše se ovšem protahovalo a naráželo na četné diskuze (viz dále) a nezájem městských reprezentantů. Ti zřejmě ani neodpověděli na Čapkův písemný dotaz z 21. dubna 1921, v němž se na radnici písemně dotazoval, jak se celá záležitost se založením kroniky vyvíjí. Do toho v červnu vzniklo zmiňované vládní prováděcí nařízení č. 211 a celá věc se opět zdržela.

Na podzim potom dostalo město oběžník Okresní správní komise s novými podrobnými pravidly k psaní kroniky. Vedle mnoha nových úkolů měly obce zřídit letopiseckou komisi, která by byla kronikářovi k ruce a pomáhala mu se sháněním informací a materiálu. Na venkově se stávalo, že sice komise oficiálně byla jmenována, aby se vyhovělo nařízení, ale v podstatě nefungovala. Především proto, že členové neprojevovali nějakou iniciativu a hlavně sami kronikáři bývali angažováni v řadě dalších složek veřejného života a měli dokonalý přehled o celkovém dění kolem sebe.

Založení městské kroniky v Budějovicích se tak opětovně dostalo na jednání městské rady 7. prosince 1921. Radní se po seznámení s novými skutečnostmi usnesli vytvořit redakční radu ze zástupců městského archivu (F. M. Čapek) a spolků (Klub za staré Budějovice, Osvětový

⁵ „*Kronikářem budiž osoba, která má pro věc zanícení a pochopení, která dovede věcně, názorně a svědomitě události zachytiti a vylíčiti, která má vyprávecí schopnosti, aby z mrtvého zápisu vyzíral skutečný život*“. Tamtéž.

⁶ Tamtéž.

⁷ Tamtéž.

sbor, Technicko-hospodářská jednota apod.), zařadit do rozpočtu na příští rok částku 5000 Kč na zakoupení knihy a další výdaje s vedením kroniky spojené, sestavit letopiseckou komisi.⁸

Vytvoření širší redakční rady (též redakčního sboru pro pamětní knihy obecní) souviselo zřejmě s plánovaným vytvořením obsáhlého historicko-popisného úvodu ke kronice, a redakční rada tudíž neměla suplovat letopiseckou komisi. Radní se navíc již 24. února 1921 dohodli na tom, že podpoří vydání brožury-místopisu o Českých Budějovicích, který bude jakousi rozšířenější podobou kronikářského úvodu.

Jediný Klub za staré Budějovice delegoval do redakčního sboru svého zástupce. V únoru 1922 se jím stal malíř, konzervátor a referent městské rady ve stavebních záležitostech Adolf Träger. Hned 24. února 1922 napsal Adámkovi dopis, kde se k celé kronikářské otázce vyjádřil a kde vysvětlil nejdůležitější nedostatky. Předně velmi pochybně viděl vznik kronik ve velkých městech obecně, kde prý nikdy nebudou mít takového významu jako v menších obcích a na venkově. Dále zamítl vřazování fotografií, které se dle vyhlášky města z roku 1919 mají soustřeďovat společně s plány na stavebním úřadě, kde tedy v případě dodržování vyhlášky vznikne jejich sbírka, která se může příp. doplňovat. A konečně si celkem správně uvědomoval, že historický úvod se všeobecným popisem města (poloha, historie, památky, průmysl apod.) by byl kompilací z dosud vydaných knih a doporučil nechat zpracovat zcela novou knižní monografii města (odvolává se přitom na předválečné „Soupisy památek“ a sděluje, že Zdeněk Wirth prý zamýšlel vydat pasáže o Budějovicích separátně).⁹

Jako kronikáře Träger navrhoval F. M. Čapka. To bylo v souladu s vládním nařízením, které doporučovalo ve městech s více než 10 000 obyvateli (Budějovice měly podle sčítání z roku 1921 zhruba 44 000 obyvatel) svěřit tuto funkci nějakému odborníkovi – archiváři, muzejníkovi nebo knihovníkovi. Na menších obcích se jím stával povětšinou učitel obecné školy.¹⁰

Když se 17. ledna 1923 dotazoval do Budějovic městský úřad Roudnice nad Labem¹¹, zda se v jihočeském městě kronika vede, zda je jmenován kronikář, jak je odměňován, jaké jsou jeho povinnosti a zda pro něho byly vypracovány služební instrukce, bylo po vyjádření Adámka odpovězeno 5. března, že „*při obci naší dosud kniha pamětní se nevede a ani kronikář není ještě ustanoven*“. Zároveň je připomenut problém s kronikářstvím ve velkých městech, jak jej nastínil Träger, podle něhož dokonce „*začalo... převládat mínění, že pamětní knihy pro velké komuny nejsou vhodné*“.¹²

K problematice obecních kronik se v tisku vyslovovala řada odborníků (např. archiváři Václav Vojtíšek a Fridolín Macháček), kteří v podstatě s kronikářským zákonem č. 80/1920 nesouhlasili a vyjadřovali se o něm možná až zbytečně velmi skepticky („*ukvapený a nepromyšlený zákon, nezachráněný ani prováděcím nařízením, nutně skončí fiaskem v krátké době*“). Naopak připomínali potřebu organizace městských a obecních archivů, která na počátku dvacátých let byla taktéž diskutována. V souvislosti s tím považovali kronikářství ve městech za zbytečné, nedovedli si představit, „*jak by ve větším městě, kde jsou složité poměry*

⁸ Tamtéž. Též SOKA ČB, kniha č. 2929 (Zápisy ze zasedání městské rady 1921), nestr., zápis ze 117. schůze 7. 12. 1921, bod jednání 17.

⁹ Srov. RAK, Petr, *Obecní kroniky a jejich úskalí*, Česká beseda o německých i českých kronikách, pamětech a dalších vyprávěcích pramenech (Příspěvky z konference pořádané 9. listopadu 2001 v Ústí nad Labem), Dolní Břežany 2006, s. 114.

¹⁰ Podle výzkumu Michaely Škvírové byli v letech 1920–1940 v okrese Vyškov 2/3 obecních kronikářů učitelé nebo řídící učitelé. Lze se domnívat a předpokládat, že obdobná situace bude i v jiných regionech. ŠKVÍROVÁ, Michaela, *Obecní kroniky a kronikáři ve vyškovském politickém okrese v letech 1920–1940*, in: Museum Vivum. Sborník Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, III. ročník – suplementum (sborník příspěvků z konference Staré památky se zapisují..., konané v dnech 3. a 4. října 2007 v Rožnově pod Radhoštěm), Rožnov pod Radhoštěm 2007, s. 147–153.

¹¹ Takto se Roudnice dotazovala Budějovic např. již v roce 1909 ohledně instrukcí pro správce jatek nebo v roce 1919 ohledně služebního řádu pro městské úředníky.

¹² SOKA ČB, AM ČB, registrturní období 1868–1929, kart. 37, sign. 3 1/213.

politické, sociální, náboženské, národnostní, kde je čilý ruch kulturní a p., mohl konati kronikář svou povinnost, aby všechno znal, o všem učinil úsudek a zaznamenal“. Zamítaví byli k jmenování kronikářů z řad pracovníků archivů, muzeí nebo knihoven, pro něž by se jednalo o náročnou práci navíc k jejich dalším povinnostem. Proto historikové navrhovali, aby města s vlastním archivem byla povinnosti vést kroniku zcela zbavena.¹³

Tak se zřejmě v Praze, Plzni a právě Budějovicích také stalo. K důvodům můžeme ještě připočíst přetrvávající neshody při finálním dojednávání, podobu úvodu a složitost realizace celého záměru.¹⁴ K nastíněným problémům, které v Budějovicích nejvíce brzdily celý projekt, se přidalo ještě náhlé úmrtí Václava Adámka 6. června 1923 ve věku 51 let na srdeční mrtvici. Jeho agendu v městské radě včetně kronikářských záležitostí si rozdělili jiní náměstci a po komunálních volbách na podzim 1923 se novým kulturním referentem stal Otakar Trčka. V rozpočtech města se od roku 1922 pravidelně do roku 1925 objevovala schválená částka 5000 Kč, vyčleněná na založení kroniky a potřebné pomůcky. Poslední snahy o založení budějovické pamětní knihy ve dvacátých letech přišly zřejmě v roce 1925, kdy se radní zajímali o konání kronikářských kurzů. Svaz československých měst jim na dotaz sdělil, že kurzy mají podle výnosu Ministerstva školství a národní osvěty z 5. prosince 1924 pořádat okresní osvětové sbory.¹⁵ Následně v dubnu téhož roku si město ještě objednalo metodickou pomůcku autora Josefa Kazimoura s názvem *Návod k vedení pamětních knih*. Brožura byla vydána v roce 1921 jako oficiální metodika pro kronikáře a její pořízení již tehdy městům a obcím doporučovala okresní správní komise.

Částka v městském rozpočtu se v roce 1926 snížila na 2000 Kč a v následujících letech klesla na pouhých 1000 Kč. Od roku 1933 se s kronikou již v rozpočtu města vůbec nepočítalo.¹⁶

Přes všechny výše uváděné problémy a diskuze, došlo v Budějovicích k epizodnímu založení městské kroniky. Stalo se tak v polovině třicátých let, kdy August Soumar, tehdejší hlavní představitel města užívající titul vládní komisař, pověřil dopisem ze dne 7. února 1936 archiváře Miroslava Buriana vedením pamětní knihy. Také ustanovil tříčlennou letopiseckou komisi ve složení Burian, František Matouš (ředitel městského muzea) a F. Kačer (ředitel městského úřadu).

Kronikář dostal potřebnou knihu a o své práci měl průběžně vládnímu komisaři podávat zprávu. Kniha, která se dochovala, však nemá žádnou vznešenou podobu, jak by se dalo očekávat, chybí také jakýchkoli nadpis. Zápisy začínají retrospektivním líčením událostí od listopadu 1934, kdy došlo k rozpuštění zastupitelstva a jmenování Soumara vládním komisařem. Následují velmi stručné chronologicky řazené zprávy, mezi nimiž převažují zmínky o kulturních akcích, přednáškách a koncertech. Vše je odbýváno povětšinou pouze jednou větou a nemá prakticky žádnou historickou hodnotu. Poslední zpráva je datována 30. března 1936, poté následuje stručný Burianův komentář, potvrzující názory historiků

¹³ MACHÁČEK, Fridolín, *O pamětní knize města Plzně*, Český deník, 7. 2. 1922, č. 38; VOJTÍŠEK, Václav, *O pamětních knihách obecních*, Věstník Svazu československých měst, roč. 10, č. 3, 27. 3. 1922, s. 104–110, č. 4, 26. 4. 1922, s. 147–151, č. 5, 30. 5. 1922, s. 193–195; VOJTÍŠEK, Václav, *Pamětní knihy obecní*, Národní listy, 7. 8. 1921, roč. 61, č. 215, vzdělávací příloha.

¹⁴ Jihlavské listy, 6. 5. 1929, č. 18, s. 3. Srov. obdobnou situaci v Jihlavě, kde se o založení kroniky ve dvacátých a třicátých letech také intenzivně hovořilo (v záležitosti se mj. angažoval jihlavský a následně budějovický archivář Miroslav Burian), ale kniha byla založena až v roce 1975. SVĚŘÁK, Vlastimil, *Problémy se založením kroniky v národnostně rozděleném městě*, in: Česká beseda o německých i českých kronikách, pamětech a dalších vyprávěcích pramenech (Příspěvky z konference pořádané 9. listopadu 2001 v Ústí nad Labem), Dolní Břežany 2006, s. 131–138. Oblast zakládání kronik ve velkých městech v období první republiky není téměř vůbec probírána a v budoucnu ji bude třeba objasnit podrobnějším studiem dalších pramenů.

¹⁵ V této souvislosti stojí za zmínku fakt, že členy okresního osvětového sboru, resp. jeho pořadatelského výboru, byli v letech 1923–1929 i Adolf Träger a Otakar Trčka. STRNAD, Rudolf, *Deset let činnosti Okresního osvětového sboru v Českých Budějovicích 1919–1929*, České Budějovice 1929, s. 14–15.

¹⁶ Srov. městské rozpočty 1922–1932. SOKA ČB, AM ČB, knihy 5383–5391.

z počátku dvacátých let: „Vedení kroniky tímto způsobem jest jenom pouhé vypisování zpráv z novin, zabírá nesmírně mnoho času a nemá významu. Proto je přerušuji“.¹⁷

Vedení kroniky bezpochyby úzce souvisí s bezvládním na radnici, které započalo právě v listopadu 1934 a skončilo v prosinci 1936. Při plnění úkolu vyvést město z krize dbal patrně vládní komisař Soumar důsledně na dodržování všech zákonů, a proto uvedl v život dosud nereflektovaný zákon o pamětních knihách obecních z 30. ledna 1920, na jehož neplnění ve svém výše zmíněném dopise ze 7. února 1936 odkazuje. Nepočítáme-li tento vcelku zanedbatelný pokus komisaře Soumara a archiváře Buriana, potom se kronika v Českých Budějovicích v období první republiky psát nezačala a nevznikla tehdy ani plánovaná moderní a reprezentativní monografie o dějinách a současnosti města, o které se v souvislosti s kronikou intenzivně hovořilo a na jejímž vydání se měl podílet širší autorský kolektiv odborníků.

Ve městě nad soutokem Vltavy a Malše se tak o založení kroniky opět hovořilo až po roce 1945 zejména po vydání nových směrnic Ministerstva školství a kultury 30. ledna 1956¹⁸.

Kronika se však v Budějovicích objevila až s rokem 1967. Prvním kronikářem se stal Karel Gall, školský pracovník ve výslužbě. K ruce měl letopiseckou komisi ve složení Karel Pletzer (ředitel Jihočeského muzea), Bohumír Janoušek (profesor Pedagogické fakulty), Karel Kakuška (konzervátor památkové péče), Stanislav Šmíd (kulturní pracovník městského národního výboru) a archiváři Šárka Bretschneiderová s Karlem Veselým.¹⁹ To je však již jiná kapitola budějovického kronikářství.

Jiří Cukr

¹⁷ SOkA ČB, AM ČB, kniha 2826, nestr.

¹⁸ *Sbírka instrukcí pro výkonné orgány národních výborů*, částka 2, poř. č. 15, Praha 1956, s. 1.

¹⁹ SOkA ČB, Městský národní výbor České Budějovice, Kronika města 1967, s. 2. Stručně *Encyklopedie Českých Budějovic*, České Budějovice 1998, s. 257, heslo městská kronika (autorem hesla je Karel Pletzer).